

Борис ОДАЙНИК,
начальник відділу нагляду
за розслідуванням кримінальних справ
слідчими органів прокуратури
прокуратури Херсонської області,
старший радник юстиції

ПРОБЛЕМИ ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 298 КК УКРАЇНИ, ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ

Ключові слова: кримінальне право; знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини; відмежування від суміжних злочинів; кваліфікація за сукупністю.

Труднощі, пов'язані з кваліфікацією та відмежуванням знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини від суміжних злочинів, призводять до неправильного застосування цієї норми у слідчій та судовій практиці, тому дослідження зазначеної проблеми допоможе виявити типові помилки при кваліфікації злочину, передбаченого ст. 298 Кримінального кодексу України (КК України).

У сучасному кримінальному законі законодавець приділив багато уваги питанню охорони різних видів майна від знищення або пошкодження. У розділі VI Особливої частини КК України міститься загальна норма, що встановлює кримінальну відповідальність за *умисне знищення або пошкодження майна* (ст. 194 КК України). У ній не уточнюються види майна – воно визначене як чуже.

Однак законодавець передбачив кілька спеціальних норм (тобто таких, що містять усі ознаки загальної норми, але, окрім того, мають і свої специфічні риси). У таких випадках при кваліфікації кримінальна відповідальність настає згідно зі спеціальною нормою.

Стосовно ст. 194 КК України спеціальними нормами є статті 178, 252, 297, 298, 338 КК України тощо. У рамках нашого дослідження інтерес становить виявлення ознак, що розмежовують ці склади злочинів.

Розмежовуючи склади, передбачені статтями 194 і 298 КК України, слід зазначити, що головною відмінністю, безсумнівно, є предмет злочину – чуже майно в першому випадку, і майно, наділене особливими ознаками – пам'ятки – об'єкти культурної спадщини – у другому. Саме наявність цих особливих властивостей предмета злочину

слугує критерієм розмежування об'єктів даних злочинів. У спеціальній літературі з цього приводу зустрічається думка, відповідно до якої ці злочини посягають на одну і ту ж сферу суспільних відносин. У зв'язку із цим пропонується статтю, що передбачає кримінальну відповідальність за посягання на пам'ятки історії, культури і археології виключити з кримінального закону, а замість цього доповнити статтю, що передбачає відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна, кваліфікуючою ознакою: ті ж діяння, вчинені щодо пам'ятника історії, культури, релігії або іншого об'єкта, взятого під охорону держави, а також предмета або документа, що має історичну, наукову, культурну або релігійну цінність [1, 9]. Дана позиція мотивується тим, що далеко не бездоганним у цьому випадку є й віднесення суспільної моральності до основного об'єкта злочину, вчиненого стосовно пам'яток – об'єктів культурної спадщини як певного виду майна [1, 7].

На думку автора, така позиція є хибною. Безсумнівно, пам'ятки – об'єкти культурної спадщини є майном, але на відміну від звичайного майна вони – носії важливих соціальних функцій. Шкода, заподіявана в результаті їхнього знищення або пошкодження, має більше моральний характер, ніж матеріальний. Насамперед страждає суспільна моральність, і тільки після цього – відносини власності. Таким чином, необхідно визнати, що дані злочини мають різні об'єкти. Містяться в одному розділі Особливої частини КК України, а тим більше в одній статті, вони не можуть і не повинні.

Розглянемо інший склад, суміжний зі ст. 298 КК України, а саме ст. 178 КК України. Дана норма встановлює кримінальну відповідальність за *пошкодження релігійних споруд чи культових будинків*. Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є конституційне право людини на свободу віросповідання, яке у даному випадку включає свободу сповідувати будь-яку релігію, безперешкодно відправляти одноособово чи колегіально релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність, у т. ч. з використанням релігійних споруд чи культових будинків [2, 399]. Не виключається

при цьому порушення норм моралі у сфері міжконфесійних відносин, але вони не становлять основу ні родового, ні безпосереднього об'єкта злочину. Обов'язковим додатковим об'єктом виступає право власності.

Згідно з чинним КК України предметом складу злочину (ст. 298 КК України) є пам'ятки – об'єкти культурної спадщини, тоді як предметом злочину у ст. 178 КК України є релігійні споруди та культові будинки.

На думкою українського вченого В. Маркіна, культовими будинками потрібно вважати будівлі, що мають внутрішнє приміщення і спеціально слугують для задоволення релігійних (духовних) потреб людей (насамперед потреб у здійсненні богослужінь, релігійних обрядів, церемоній і процесій).

Поняття «релігійна споруда» є ширшим за обсягом, ніж поняття «культовий будинок», і охоплює останнє. Однак у кримінально-правовому розумінні (оскільки ці терміни у ст. 178 КК України вжиті альтернативно) релігійними спорудами доцільно вважати усі інші (окрім культових будинків) будівлі, спеціально призначені для задоволення релігійних (духовних) потреб людей. Прикладом таких споруд можуть бути каплиці, жертovníки, статуї релігійних персонажів (наприклад, Діви Марії, Будди), релігійна символіка (православні чи католицькі хрести) тощо [3, 199].

Для ознак злочину, передбаченого ст. 298 КК України, запропоновані визначення релігійних споруд, культових будинків цілком прийнятні за умови, що ці об'єкти зареєстровані, відповідно до законодавства України, як пам'ятки – об'єкти культурної спадщини.

З об'єктивної точки зору злочини, передбачені статтями 178 і 298 КК України, є подібними, і виражаються у формі пошкодження або руйнування, однак положення про знищення як спосіб вчинення злочину притаманне лише ст. 298 КК України.

Більш того, на відміну, наприклад, від ст. 194 КК України, у статтях 178 і 298 КК України кримінальна відповідальність за пошкодження чи руйнування предмета злочину не обумовлюється розміром заподіяної в результаті таких дій шкоди. Кримінально караним є будь-яке пошкодження чи руйнування таких предметів.

Отже, будь-яке умисне пошкодження чи зруйнування релігійної споруди або культурного будинку тягне за собою відповідальність згідно зі ст. 178 КК України, а якщо ці об'єкти є особливою історичною чи культурною цінністю й віднесені до об'єктів культурної спадщини національного або місцевого значення із занесенням до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, то таке діяння потребує додаткової кваліфікації за ст. 298 КК України.

Суміжним до ст. 298 КК України є склад злочину, передбачений ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду».

Основний безпосередній об'єкт цього злочину – встановлений порядок охорони, відтворення і використання об'єктів природно-заповідного фонду України, інших територій та об'єктів, взятих під охорону держави, як специфічних елементів, що мають особливий екологічний статус. Його додатковим факультативним об'єктом можуть бути життя особи або інші блага [2, 627].

Предметом злочину є: території, взяті під охорону держави; об'єкти природно-заповідного фонду.

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року № 2456-III дає детальну класифікацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Відповідно до ст. 3 цього Закону до природно-заповідного фонду України належать:

– природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;

– штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення [4].

Цікавим для нашого дослідження є те, що названий Закон, визначаючи статус цих

об'єктів, підкреслює їх особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську, а також історико-культурну цінність. Відповідно до цього такі території та об'єкти підлягають комплексній охороні, порядок здійснення якої регламентується Законом України «Про природно-заповідний фонд України» і чинним законодавством України про охорону пам'яток історії та культури [5].

Окремої уваги потребує визначення кримінально-правового статусу водно-болотних угідь міжнародного значення. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 року № 1287 статус водно-болотних угідь міжнародного значення може бути надано цінним природним комплексам боліт, заплавлених лук і лісів, а також водних об'єктів – природних або штучно створених, постійних чи тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонкуватих чи солоних, у тому числі морським акваторіям, що знаходяться у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, земель водного та лісового фонду України [6]. Із змісту Постанови випливає, що вказані території можуть бути визначені в одному випадку як території та об'єкти природно-заповідного фонду, а в іншому – як території, взяті під охорону держави (тобто потребують підтримки, не передбаченої Законом України «Про природно-заповідний фонд України»).

Ще більш невизначений статус з кримінально-правової точки зору мають наукові об'єкти, що становлять національне надбання. Згідно зі ст. 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 року № 174 науковим об'єктом, який становить національне надбання, визнається унікальний об'єкт, що не піддається відтворенню, втрата або руйнування якого матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства. До таких об'єктів можуть бути віднесені:

- 1) унікальні об'єкти музейних, архівних фондів, колекції, особливо цінні та рідкісні видання, інші пам'ятки історії та культури;
- 2) інформаційні фонди;
- 3) дослідні установки та обладнання;
- 4) природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, за-

казники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, інші природні території та об'єкти і штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду, що потребують підтримки, не передбаченої Законом України «Про природно-заповідний фонд України»;

5) полігони та інші унікальні наукові об'єкти (нумерація наша. – Б.О.) [7].

Виникає щонайменше два запитання. По-перше, чи можна умисне знищення або пошкодження об'єктів, передбачених пунктами 1–3 цього переліку, вважати злочинами проти довкілля. По-друге, чи можна об'єкти, передбачені пунктами 1–3, вважати територіями, що взяті під охорону держави. Ми частково згодні з позицією українського вченого О.О. Дудорова, який в даному випадку обмежується формулюванням «полігони тощо» [2, 627]. Так, полігони як наукові об'єкти, що становлять національне надбання, мають усі ознаки предмета злочину, передбаченого ст. 252 КК України. Але так само ці ознаки мають і території, перелічені у п. 4.

Головною умовою кваліфікації діяння за ст. 252 КК України є те, що злочин повинен мати екологічний характер.

І тут у рамках нашого дослідження виникає проблема колізії норм – статті 252 і 298 КК України. Наприклад, умисне пошкодження об'єктів, які знаходяться на території Ботанічного саду Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, може кваліфікуватися і за ст. 252 КК України (Ботанічний сад ХНУ ім. В.Н. Каразіна з 1998 року є об'єктом природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення) [8], і за ст. 298 КК України (Ботанічний сад ХНУ ім. В.Н. Каразіна створений у 1804 році і є пам'яткою садово-паркового мистецтва місцевого значення) [9]. Об'єктивно таке діяння реально спричинить шкоду і встановленому порядку охорони, відтворення і використання об'єктів природно-заповідного фонду України, і встановленому порядку поводження з пам'ятками історії, культури або археології. Відмежування можливо переважно за суб'єктивною стороною, тобто як сприймає суб'єкт злочину посягання на предмет злочину: як на об'єкт природно-заповідного фонду чи як на пам'ятку – об'єкт культурної спадщини. Теоретично це мож-

ливо, але на практиці, на нашу думку, таке розмежування визначити дуже складно.

Ще одним суміжним складом для ст. 298 КК України є склад злочину, передбаченого ст. 297 КК України «*Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого*».

Зазначені склади мають загальний родовий об'єкт – суспільні відносини у сфері моральності. Видовому і безпосередньому об'єктам притаманні деякі схожі риси, оскільки ці злочини спрямовані на руйнування загальноприйнятих духовних і культурних цінностей.

Наявність у діях особи складу злочину, передбаченого ст. 297 КК України, буде мати місце лише у випадку вчинення посягання на один або кілька предметів, до яких належать: могила, інше місце поховання, труп чи урна з прахом покійного, а також предмети, що знаходяться в місці поховання або на трупі.

Предметом злочину, передбаченого ст. 298 КК України, так само, як і у злочині, передбаченому ст. 297 КК України, може виступати місце поховання та предмети, що в ньому знаходяться. Для кваліфікації ж посягання за ст. 298 КК України необхідно, щоб предмет злочину був занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України згідно з вимогами ч. 1 ст. 13 Закону України «Про охорону культурної спадщини» та п. 3 ст. 1 Закону України «Про охорону археологічної спадщини».

Деякі розходження має і об'єктивна сторона зазначених злочинів. Наруга над могилою або іншим місцем поховання проявляється в їхньому оскверненні (руйнуванні, розриванні, знищенні або пошкодженні надмогильних споруд, елементів благоустрою могил, нанесенні цинічних і зневажливих написів тощо) [10, 11]. Тоді як знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини не обов'язково має ознаки осквернення, хоча і не виключає його.

Крім того, об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 298 КК України, може характеризуватися також діями, що виражаються у самовільному (без відповідного дозволу) проведенні пошукових робіт на археологічній пам'ятці. Таким чином, якщо місце

поховання, на якому проводяться пошукові роботи, є археологічною пам'яткою, вказані дії належить кваліфікувати за сукупністю статей 297 та 298 КК України, якщо ні – за ст. 297 КК України як наругу над місцем поховання.

Із суб'єктивної сторони злочину, передбачені статтями 297 та 298 КК України, можуть вчинюватися лише умисно, причому в останньому випадку важливо зібрати достатні докази про те, що винний знав про належність відповідного об'єкта до культурної або археологічної спадщини.

Пам'ятки – об'єкти культурної спадщини, особливо пам'ятники, присвячені історичним подіям або постатям, часто містять у собі як невід'ємну складову державні символи. Тому ще одним складом злочину, суміжним для ст. 298 КК України, виступає злочин, передбачений ст. 338 КК України «Наруга над державними символами».

Об'єктом цього злочину є авторитет української держави, який підривається у разі посягання на державні символи як України, так і іноземної держави.

З об'єктивної сторони злочину, передбачені ст. 338 КК України, полягають у публічній нарузі над державними символами. Вираженням цього можуть бути знищення чи пошкодження прапора (герба) шляхом його спалення, ламання, розмальовування, нанесення образливих написів тощо. Подібні дії можуть становити об'єктивну сторону і злочину, передбаченого ст. 298 КК України.

Юридичним критерієм розмежування цих складів злочину виступає суб'єктивна сторона. Якщо суб'єкт злочину публічно руйнує чи пошкоджує (або розраховує на подальшу публічну реакцію на його дії) пам'ятку – об'єкт культурної спадщини, яка містить у собі державний символ, і має на меті через спалювання такого символу підірвати авторитет держави, то таке діяння слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статей 338 і 298 КК України. А у випадку, коли такий суб'єкт вчиняє подібні дії, не маючи на меті публічне осквернення такого символу (наприклад, здійснюючи незаконний демонтаж металевого зображення герба держави, який є елементом пам'ятки, для здачі його в металобрухт і отримання незаконного прибутку), то таке діяння повинно бути кваліфіковано виключно за ст. 298 КК України.

Таким чином, діяльність, пов'язана з відмежуванням знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини від суміжних злочинів та вирішення питань його кваліфікації за сукупністю з іншими посяганнями, є складним, але необхідним етапом правозастосування, оскільки правильна кваліфікація злочинних діянь, яка досягається лише шляхом встановлення і ретельного вивчення усіх встановлених ознак їх складів, дає змогу усунути слідчі й судові помилки при розслідуванні і розгляді справ та забезпечити відповідність злочину й покарання.

Список використаних джерел:

1. Плютіна Е.М. Уничтожение или повреждение имущества: проблемы квалификации и соотношения со смежными составами преступлений (По материалам судебной практики Краснодарского края): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Плютіна Елена Михайловна. – Краснодар, 2005. – 199 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук та ін.]; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – [3-є вид., переробл. та доповн.]. – К.: Атіка, 2005. – 1064 с.
3. Маркін В. Предмет складів злочинів проти свободи віросповідання / В. Маркін // Вісник Львівського університету. – 2008. – Вип. 47. – С. 192–201. – (Серія юридична).
4. Про природно-заповідний фонд України: закон України від 16 червня 1992 року № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
6. Про Порядок надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення: постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 року № 1287 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 36. – С. 40. – Ст. 1693.

7. Про затвердження Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання: постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 року № 174 // Офіційний вісник України – 1997. – № 8. – Т. 2. – С. 140.

8. Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення: указ Президента України від 9 грудня 1998 року № 1341/98 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 49. – С. 18.

9. Пам'ятки України: історія та культура: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.com.ua/reestry/index.php?id=71>

10. Горб Н.О. Наруга над могилою: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія, кримінально-виконавче право» / Н. О. Горб. – К., 2005. – 17 с.

Борис ОДАЙНИК

**ПРОБЛЕМИ ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 298 КК УКРАЇНИ, ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ**

Резюме

Стаття присвячена дослідженню проблем, пов'язаних з кваліфікацією та відмежуванням знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини від суміжних злочинів. Даються науково обґрунтовані рекомендації щодо правильної кваліфікації злочинних діянь, суміжних до злочину, передбаченого ст. 298 КК України.

Борис ОДАЙНИК

**ПРОБЛЕМЫ РАЗГРАНИЧЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ,
ПРЕДУСМОТРЕННОГО ст. 298 УК УКРАИНЫ, ОТ СМЕЖНЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ**

Резюме

Статья посвящена исследованию проблем, связанных с квалификацией и отграничением уничтожения, разрушения или повреждения памятников – объектов культурного наследия от смежных преступлений. Даются научно обоснованные рекомендации относительно правильной квалификации преступных действий, смежных с преступлением, предусмотренным ст. 298 УК Украины.

Borys ODAYNYK

**PROBLEMS OF DELIMITATION OF THE CRIME PROVIDED BY ARTICLE 298
OF THE CRIMINAL CODE OF THE UKRAINE FROM CLOSELY RELATED CRIMES**

Summary

The article is devoted to research of problems of qualification and delimitation of destruction or damage of memorials – objects of a cultural heritage from closely related crimes. Scientifically well-founded recommendations concerning correct qualification of criminal acts, adjacent to a crime provided by article 298 of the Criminal Code of the Ukraine are given.